

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان بوشهر

درس ۹ آداب و رسوم مردم

تعریف فرهنگ

فرهنگ را می‌توان شامل رفتارهایی دانست که در میان گروهی از انسان‌ها مشترک است و از نسلی به نسل بعد انتقال می‌پذیرد. هنگامی که در مسافرت به شهر جدیدی وارد می‌شوید افرادی را می‌بینید که با یکدیگر زندگی می‌کنند. اگر مدتی در آنجا بمانید و با آنها زندگی کنید، به تدریج با شیوه زندگی آنها آشنا می‌شوید. آنچه در نخستین برخورد مشاهده می‌کنید، جامعه است و آنچه به تدریج از شیوه و نوع زندگی آنها فرا می‌گیرید، فرهنگ است. فرهنگ مربوط به شیوه زندگی گروهی از انسان‌هاست که با یکدیگر زندگی می‌کنند. برای مثال، نوع خوراکی‌ها، پوشش، گویش‌ها، آداب و رسوم، عروسی و عزاداری از مصادیق فرهنگ به شمار می‌آیند.

فعالیت

وقتی وارد جامعه‌ای می‌شوید چگونه به مسلمان بودن یا مسلمان نبودن آنها پی می‌برید؟ پنج مورد را بیان کنید.

اخلاق و عادات

مردم استان بوشهر مهربان و خونگرم، زود جوش، حساس و در عین حال مهمان نواز، بی‌ریا و صادق، متدین، در مواقع غم و شادی شریک و غمخوار یکدیگرند. این خصوصیات و طبع بلند، الهام گرفته از یک فرهنگ غنی و نشئت گرفته از تمدن پر شکوه ایرانی و اسلامی است.

نژاد

استان بوشهر پیش از ورود آریایی‌ها به ایران محل سکونت اقوام گوناگونی بوده است، علاوه بر نژاد بومی و مدیترانه‌ای، اقوام و نژادهای دیگری همچون سیاه پوست‌های دراویدی، سامی‌ها، ایلامی‌ها، سومری‌ها و عرب‌ها در این خطه زندگی می‌کرده‌اند. بعدها گروه‌های دیگری از اقوام داخلی ایران از جمله بهبهانی‌ها، دهدشتی‌ها و عشایر لر و ترک به این استان مهاجرت کرده‌اند.

زبان و انواع گویش‌های محلی

زبان وسیله انتقال فرهنگ از نسلی به نسل دیگر است. برای شناخت فرهنگ یک جامعه، آگاهی از زبان آن جامعه ضرورت دارد. مردم استان بوشهر عمدتاً به زبان فارسی و با گویش‌های محلی تکلم می‌کنند. زبان عربی نیز در میان برخی از مردم کنگان، عسلویه، طاهری (سیراف)، جزیره شیف و جزایر شمالی و جنوبی بندر ریگ رایج است. به دلیل سکونت اقوام گوناگون، گویش‌هایی چند در استان وجود دارد مانند گویش‌های دشتی، بوشهری، لری، لیرای دیلمی، تنگسیری و

فعالیت

در جدول زیر، جانشین جمله داده شده را به گویش محلی خود بنویسید و بقیه جدول را مطابق نظر خود با کمک دبیر بنویسید.

نوع گویش	جمله با گویش محلی	فارسی نوشتنی
		چه کسی پشت در حیاط است؟

دین و مذهب

اسلام دین مردم استان بوشهر است و مردم عمدتاً پیرو مذهب شیعه می‌باشند. در گذشته پیروان ادیان کلیمی، مسیحی و زردشتی در کنار یکدیگر زندگی مسالمت آمیزی داشته‌اند. اکنون تعداد کمی از پیروان این ادیان در استان بوشهر زندگی می‌کنند. مساجد مذاهب شیعه و سنی در این استان، با شکوه بنا شده و توجه هر تازه واردی را به خود جلب می‌نمایند که نشان از اعتقادات قلبی و باورهای عمیق مردم استان دارد.

فعالیت

چند مکان مذهبی در محل زندگی خود را نام ببرید.

.....

پوشش مردم استان

نوع پوشش مردم بر اساس مذهب و اعتقادات، شرایط اقلیمی، نوع معیشت و آداب و رسوم به وجود آمده است. بنا به وضع جغرافیایی استان که به دو ناحیه کوهستانی و جلگه‌ای تقسیم می‌شود، دو حوزه فرهنگی بر مبنای پوشش سنتی می‌توان تشخیص داد. در مناطق کوهستانی از لحاظ مدل، شکل لباس، رنگ و جنس پارچه‌ها تفاوت‌هایی نسبت به مناطق جلگه‌ای مشاهده می‌گردد. بانوان در گذشته اکثراً از پیراهن بلند دورچین به همراه چادر رنگی، مقنعه نازک و سیاه رنگ، شلوار بلند پارچه‌ای استفاده می‌کردند. در مناطق عرب زبان نوع پوشش همانند مردم هرمزگان و کشورهای عربی هم‌جوار است. مقنعه، لچک، عرقچین، عبا، لنگوته، بطوله، کلاهک، تنبان و پاپوش، کلاه، پیراهن، شال کمر، شلوار، ملکی، جومه از انواع پوشاک مردم استان محسوب می‌شده است.

شکل ۹-۲

شکل ۹-۱

لباس محلی مردم استان

صنایع دستی

صنایع دستی از دیرباز در میان مردم استان بوشهر رایج بوده است. شیوه معیشت، وجود منابع و مواد اولیه مورد نیاز مانند: پشم و موی دام‌های اهلی، برگ و الیاف درخت خرما، صدف و گوشواره‌های دریایی و خاک رس سبب شده تا مردم به دلیل کوتاه بودن فصل کشاورزی با استفاده از این صنایع به تولید کالاهایی مانند لنج سازی، توروگرگوربافی، گبه، قالی، گلیم، عبا، اجناس حصیری، سفال، کالاهای تزئینی و مصنوعات صدفی و دریایی بپردازند که علاوه بر رفع نیاز خود بخشی از آن را در بازار به فروش می‌رسانند.

شکل ۹-۳

گزارشی از تولید یک نوع محصول از صنایع دستی
در محل زندگی خود تهیه نمایید و در کلاس ارائه دهید.

صنایع دستی چه نقشی در اقتصاد جامعه دارد؟

شکل ۴-۹- تصاویری از صنایع دستی استان بوشهر

غذاهای سنتی

در استان بوشهر به دلیل نزدیکی به دریا اکثر غذاهای سنتی از آبریان تهیه می‌شود و مردم منطقه کوهستانی و دشت نشین از غذاهایی استفاده می‌نمایند که بیشتر در آنها گندم، لبنیات و خرما به کار رفته است. قلیه ماهی و میگو، تنداز ماهی، گمنه(للك)، رشته، لځ لځ، عدس، مرغ شکم گرفته، ماهی شور، شکرپلو، قیمه، پختی، برنجوش، دال عدس، کشکته و... از انواع غذاهای استان است و رنگینک، حلوا خرمایی و... به عنوان پیش غذا در میان مردم استان رایج است.

شکل ۹-۶ - قلیه ماهی

شکل ۹-۵ - ماهی شکم پر

فعالیت

طرز تهیه یک غذای محلی را به کلاس ارائه دهید.

شکل ۹-۷

مراسم ازدواج در استان

در استان بوشهر نیز مانند مناطق دیگر ایران عروسی و ازدواج با آداب و رسوم خاص همراه است. مراسم خواستگاری، عقدکنان، حنابندان، عروس برون، پاندازون از رسوم رایج در مراسم ازدواج اند.

فعالیت

شیوه اجرای مراسم ازدواج در محل زندگی خود را برای کلاس بازگو نمایید.

جشن ها و مراسم آیینی

جشن ها و آیین های استان بوشهر به جشن های مذهبی و ملی تقسیم می شوند. جشن های بزرگ مذهبی شامل جشن میلاد حضرت محمد (ص)، میلاد حضرت علی (ع)، میلاد حضرت امام زمان (عج)، عید فطر، عید قربان از جمله اعیاد مذهبی هستند که باشکوه خاصی برگزار می شوند. مراسم عید نوروز به عنوان جشن ملی مانند دیگر استان های کشور در استان بوشهر اجرا می شود. **مراسم سنج و دمام زنی**: استفاده از سنج، دمام و بوق که هم زمان در مراسم عزاداری نواخته می شود، ابتدا برای خبر کردن از آن استفاده می شد که بعدها جزئی از مراسم عزاداری گردیده است.

شکل ۹-۹- مراسم دمام زنی

شکل ۹-۸- دمام

مراسم سینه زنی: این مراسم مذهبی با نوحه خوانی شخصی که به عنوان پیش خوان یا سرخوان شناخته شده آغاز می شود. در ابتدای مراسم، نوجوانان، جوانان و دست اندرکاران مسجد، گرد پیش خوان حلقه ای دایره ای شکل تشکیل می دهند که به آن «بر» (Bor) می گویند. سینه زنی در تعزیت پیشوایان دینی و مذهبی در شهرها و روستاهای استان برگزار می گردد.

شکل ۱۰-۹

مراسم چاووشی: چاووش خوانی برای آگاهی مردم، در هنگام بدرقه یا استقبال از زائرانی که به زیارت خانه خدا و عتبات عالیات مشرف می شوند اجرا می گردد، مردم به خانه زوار رفته و از آنها پذیرایی می شود و اشعاری را با آوازی خاص سر می دهند؛ مانند:

بر مشامم می رسد هر لحظه بوی کربلا در دلم ترسم بماند آرزوی کربلا

تشنه آب فراتم، ای اجل مهلت بده تا بگیرم در بغل، قبر شهید کربلا

مراسم گره گشو (گرگشو): به معنای گشوده شدن گره و بر طرف شدن مانع است. آداب مختصری است که در شب پانزدهم ماه مبارک رمضان انجام می گیرد. گروه گره گشو بیشتر از کودکان و نوجوانان تشکیل می گردد که بعد از افطار در حالی که کیسه کوچکی بر گردن دارند افراد محل را آگاه می سازند خانواده ها هر کدام گندم، بادام و انجیر و . . . به بچه ها می دهند.

هرگاه گروه مزبور از در خانه ها دست پر بر می گشت چنین می خواندند: خونه گچی، پر همه چی و اگر چیزی به آنها داده نمی شد، چنین می خواندند: خونه گدا، هیچیش ندا یا خونه گدا، خیرش ندا.

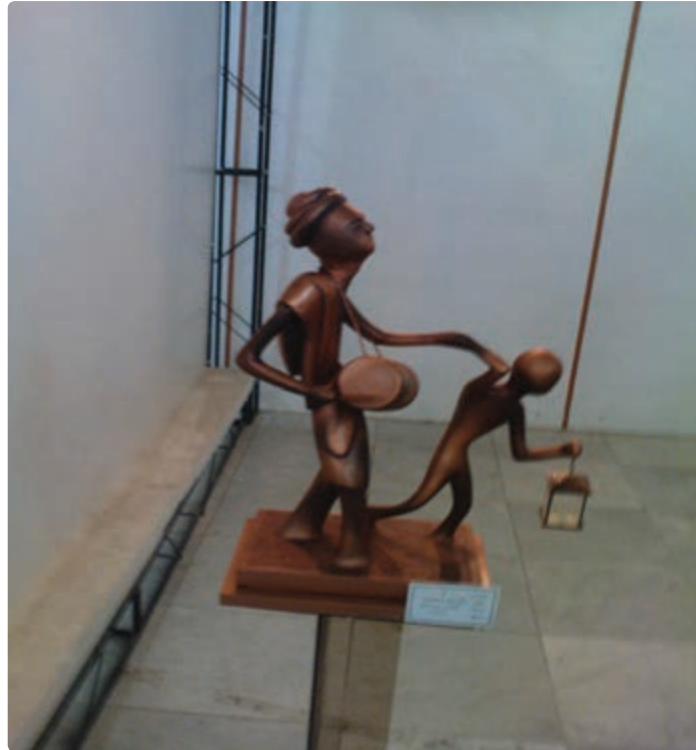
به سبب آنکه این رسم در ماه مبارک رمضان صورت می گیرد می توان انجام آن را در اعتقادات مذهبی شیعیان جست و جو کرده و به روز تولد امام حسن مجتبی علیه السلام مربوط دانست.

شکل ۱۱-۹- مراسم گره گشو در شهرستان دیر

دُم دُم سحری: در ماه رمضان حداقل دو نفر که به دست یکی، چراغ فانوس و بر دوش دیگری دُمّام است به درِ یک یک خانه‌های محل خود می‌روند و با زدن ضربه‌های آهنگین بر دُمّام همراه با خواندن بعضی اشعار دعاگونه، افراد خانواده را جهت خوردن سحری بیدار می‌نمایند، این شیوه هنوز هم در محلات قدیمی بندر بوشهر اجرا می‌شود.

شکل ۱۲-۹- مراسم دم دم سحری

مراسم باران خواهی: باران خواهی یکی از آداب و رسوم مردم استان بوشهر است که در مواقع خشکسالی برگزار می‌شود. مردم مراسم مختلفی برای باران خواهی دارند، دست به سوی آسمان بلند کرده، برای نزول باران دعا می‌کنند، به در خانه‌ها رفته و در حالی که اشعاری مانند «ما می‌ریم قبله دعا - بلکه خدا رحمش بیاد - الله تو بزنی بارون سی مای عیال وارون» می‌خوانند. مراسم گلی گلی و تک تکو (Tok - toku) از این نوع مراسم می‌باشند.

فعالیت

گزارشی از این گونه مراسم که در محل زندگی شما رواج داشته یا دارد، تهیه کنید و به کلاس ارائه دهید.

ضرب المثل‌ها

ضرب المثل‌ها جملاتی کوتاه، نغز، حکمت آمیز و سرشار از معانی بلندی است که ماحصل اندیشه‌ها و اندوخته‌های فکری و معنوی یک قوم در طول تاریخ محسوب می‌شود؛ مانند :

— درخت بی ثمر گزهم بلندن.

فعالیت

جدول زیر را مطابق موارد خواسته شده پر کنید.

منطقه محل زندگی	ضرب المثل با گویش محلی	مفهوم فارسی

بازی‌های محلی

بازی‌های محلی در واقع نوعی سرگرمی است که اوقات فراغت کودکان و حتی بزرگسالان را پر می‌نماید. همین بازی‌ها وقایع مهم تاریخی، پایداری‌ها و جوانمردی‌ها را زنده نگه داشته و حس همکاری، همیاری، احترام و نشاط را در کودکان پرورش می‌دهند.

نمونه‌های این بازی‌ها : هفت سنگ، چیش بگیرو، هله هله گرگ چنبیری، کیلی بازی، سول بازی، قُتل بازی، گوگ بازی، خرمن چندنم و گل بگیر شده نمونه‌هایی از بازی‌های محلی می‌باشند.

شکل ۱۳-۹- تصاویری از بازی‌های محلی در استان بوشهر

شکل ۱۴-۹. بازی هل هله گرگ چنبری

فعالیت

با کمک والدین خود، یک بازی که در منطقه شما رایج است را شناسایی نموده و شیوه اجرای آن را در کلاس ارائه دهید.

بیشتر بدانیم

اهداف بازی هل هله گرگ چنبری و سول بازی: پرورش روحیه تعاون، همکاری و هماهنگی، بهبود سرعت و عکس العمل، تمرکز حواس و هوشیاری اهداف این بازی هاست. استان بوشهر اولین استانی است که این دو بازی را به عنوان آثار ملی به ثبت رسانده است.

شکل ۱۵-۹. بازی چوکیلی

موسیقی استان بوشهر

موسیقی بوشهر طنین انداز کار و کوشش، رنج و مشقت، درد و شادی و بیانگر مشخصه‌های خاص شرایط جغرافیایی این دیار است.

بوشهر به سبب موقعیت خاص جغرافیایی گذرگاه و محل سکونت اقوام مختلفی بوده که به دلایل متفاوت وارد این سرزمین شده و طبیعی است که هرکدام از این اقوام به واسطه ارتباط مداوم در فرهنگ و هنر ساکنان بومی تأثیر داشته‌اند. برای نمونه، پس از ورود بردگان آفریقایی به بندر بوشهر در قرن هجده میلادی موسیقی بوشهر تحت تأثیر موسیقی سیاهان آفریقایی (از جمله نی انبان) قرار گرفته که از نمونه‌های این تأثیر می‌توان به رواج مراسم سنج و دمام و زار اشاره کرد. از عوامل تأثیرگذار دیگر در موسیقی استان مهاجرت افراد به کشورهای عربی هم‌جوار برای کسب و کار و دریانوردی بوده است.

عامل دیگر، در شکل‌گیری فرم‌ها و آوازهای خاص، شرایط سخت طبیعی و شیوه‌های معیشتی است که در جای جای موسیقی این دیار مشهود است. مانند شروه و نیمه خوانی.

عامل دیگر تأثیرپذیری موسیقی بوشهر از فرهنگ و تمدن ملی کشور است که از بارزترین این تأثیر می‌توان به رواج شاهنامه خوانی، مثنوی خوانی، خیام خوانی و چاووش خوانی اشاره نمود.

البته موسیقی استان متقابلاً بر موسیقی ملی ایران تأثیر گذار بوده است، از جمله در ردیف موسیقی سنتی ایران، بسیاری از گوشه‌های آواز دشتی در ردیف سنتی متأثر از شروه و آوازهای رایج در منطقه دشتی، دشتستان و تنگستان و... می‌باشد.

شکل ۱۶-۹- اجرای ساز نی امبان